Balio Sruogos atvirlaiškis Vandai Daugirdaitei-Sruogienei, 1935-06-21, iš Maskvos – į Kauną

Mano Brangiosios!

Mano Brangiosios!

Šiandie, bir. [1] 21 d., auto vežiojo kolchozo žiūrėti [2]. Rytą pėsčias bandžiau Erichą [3] rasti – neradau ir nežinau kodėl. Nors buvau prie jo durų [4]. Šiandie vakare – į Žalią teatrą [5] (Luna park, bet ir Ostrovskio [6] „Volki i ovcy“). Leningradan važiuojam 23 [7] vakare, o 26 vėl – Maskvoj – pas Jurgį [8] didis priėmimas. Ir čia susiduriam su lenkų politika – jie mus persekioja ir baisiai kenkia. Jei ne Jurgis – mūsų kraštui būtų labai negerai. Tiek to. O mes daugiausia kenčiam dėl kaitros, – nežinia, ar dėl jos ir Kijevan pateksim. Dabar tuoj po minutės pas mane ateina laikraštininkas interviu į „Sovetskoje iskusstvo“ [9]. Pabuvus čia, dar aiškėja, kiek Tadu [10] reikia nusivilti. Bučiuok Daliuką.

Tavo Balys [11]

KOMENTARAI

[1] Rašant suklysta: birželio mėn. supainiotas su balandžio mėn. Ekskursija Sovietų Sąjungos kultūrai pažinti vyko 1935-06-19–06-28.

[2] Balys Sruoga, grįžęs iš ekskursijos į Maskvą ir Leningradą, pasidalijo įspūdžiais ir apie Rusijos kaimus: „Rusų kaimo išvaizda, kiek tai galima matyti iš traukinio bei orlaivio lango, mažai tepasikeitus. Sovietų didžioji statyba spiečiasi miestuose bei pramonės centruose, o kaime tebevyrauja senosios bakužės. Tiktai laukų išvaizda pasikeitė. Nebematyti laukuose rėžių – privatinės nuosavybės. Kaimai paversti jau kolchozais – kolektyviniais ūkiais. Privatus ūkininkas jau nebegali išsilaikyti. Buvusi kaimo žemė jau pasidarė bendra viso kaimo gyventojų nuosavybe. Pavertimas sodžių į kolchozus Rusijoj buvo vedamas labai griežtai, ir tas griežtumas savo laikais buvo itin sukrėtęs žemės ūkį, kad net ir derlingiausioje vietoje buvo prasidėjęs badas. Dabar sukolchozinimo liga jau persirgta, pagaliau ir kolchozinimas nebėra toks griežtas. Kolchozuose kiekvienas dalyvis dabar jau vėl turi savo nuosavybėje, tiksliau, savo asmeniškam naudojimui, didesnį ar mažesnį daržą (žiūrint, kiek ir kur iš viso yra žemės), karvę, pora kiaulių ir kt. gyvulių. Kolchozas tam tikrą derliaus dalį turi atiduoti valstybei (iš jos gauna jis traktorius ir kitas mašinas), o kas lieka – eina pačių kolchozo dalyvių naudai. Gali patys sunaudoti. Leidimas pardavinėti rinkoje jau primena šiek tiek laisvą prekybą.
Pakeliui iš Lietuvos į Maskvą yra dar daug nenaudojamos žemės, – iš jos dar daugelis milijonų gyventojų ateity galės pramisti. Ypač gi akį veria neaprėpiama miškų daugybė.
Juo arčiau į Maskvą – juo daugiau ir daugiau darbo rankų pėdsakų. Nauji pastatai, naujos sodybos, nauji fabrikai. Išaugo nauji kaimai, miesteliai, miestai. Bet visų daugiausia pasidarbuota Maskvos apylinkėse, priemiesčiuose ir pačioje Maskvoje, kurios ne kartą net pažinti nebegalima“ (Balys Sruoga, „Iš SSRS įspūdžių“, in: *Lietuvos keleivis*, Klaipėda, 1935-07-20, Nr. 165, p. 3).

[3] Erich Müller-Kamp (1897–1980), vokiečių rašytojas, Balio Sruogos bičiulis studijų Miunchene metu. „1924 m. rudenį Erichas Mülleris lankėsi pas mus Kaune. Netrukus išvyko į Maskvą, pakviestas dėstyti vokiečių kalbą svetimų kalbų institute. Nors susidomėjęs komunizmu, jis laikėsi gana nepriklausomai, nesivaržė kritikuoti, jei kas nepatiko. Už tai pateko į Solovkų koncentracijos stovyklą“ (Vanda Sruogienė, „Paaiškinimai ir priedai“, in: Balys Sruoga mūsų atsiminimuose, sudarė Vanda Sruogienė, Vilnius: Regnum fondas, 1996, p. 411).

[4] Balys Sruoga, neradęs bičiulio Ericho Müllerio namuose, buvo sukrėstas: „O Balys, grįžęs iš Maskvos, buvo siaubo pagautas: gerai pažindamas miestą, ilgom kojom laisvai jį išvaikščiojo, pamatė, koks ten baisus teroras viešpatauja, bandė apsilankyti pas Erichą Müllerį, bet išsigandusi šeimininkė tik duris pravėrusi pasakė: „Išvyko į dačą“… Balys bandė apie tai pasakoti, įspėti savo studentus, turėjusius dėl komunizmo iliuzijų, bet užsienio reikalų ministras prašė tylėti…“ (Vandos Sruogienės pastaba).

[5] Balys Sruoga, grįžęs iš ekskursijos į Maskvą ir Leningradą, pasidalijo įspūdžiais apie maskviečių poilsio vietas: „Vasarą Sovietų piliečiai vakarus praleidžia vadinamuose „kultūros ir poilsio parkuose“. Jie įrengti panašiai, kaip Vakarų Europoje Luna parkai. Visokie žaidimai, atrakcionai, sporto aikštelės. Maskvoje jų keli. Didžiausi – Maksimo Gorkio vardo parkas, užimąs daugiau 300 ha ploto. Čia, šalia įprastinių atrakcionų, kurių labai daug, gausių įvairaus sporto aikščių, itin plataus ir gerai įrengto vaikų skyriaus, yra didelis kinas, cirkas, dengtas vasaros teatras ir teatras po atviru dangumi (vadinamas „Žalias teatras“), turįs 20000 sėdimų vietų žiūrovams. Teatruose dalyvauja geriausios pirmaeilės Maskvos aktorių jėgos – menas itin aukštas ir didelis. Šitie kultūros ir poilsio parkai kasdien sutraukia dešimtis, šimtus tūkstančių žmonių“ (Balys Sruoga, „Iš SSRS įspūdžių“, in: *Lietuvos keleivis*, Klaipėda, 1935-07-26, Nr. 170, p. 3).

[6] Aleksandr Ostrovskij (1823–1886), vienas žymiausių rusų dramaturgų. „Aprašė Rusijoje atsirandančius kapitalistinius santykius, satyriškai pavaizdavo verteivas, savininkus ir išaukštino jų priešpriešą – nesavanaudiškus taurius žmones ([…] [be kitų pjesių,] *Vilkai ir avys / Volki i ovcy* 1875, lietuvių kalba išspausdinta 1953, pastatyta 1948“ (plačiau žr. „Aleksandr Ostrovskij“, redagavo Teresė Paulauskytė, in: https://www.vle.lt/straipsnis/aleksandr-ostrovskij).

[7] Išvykos į Leningradą įspūdžius žr. 1935-06-26 laiške.

[8] Jurgis Baltrušaitis (1873–1944), diplomatas. 1922–1939 m. Lietuvos nepaprastasis pasiuntinys ir įgaliotasis ministras Sovietų Sąjungoje.
Balys Sruoga apibūdino Jurgį Baltrušaitį: „Lietuvos ir Sovietų Rusijos santykių širdingumui nustatyti yra daug nusipelnęs tasai mūsų atstovas Maskvoje, ponas Baltrušaitis. Jisai jau nuo prieškarinių laikų gyvena Maskvoj ir puikiai pažįsta rusus. Būdamas itin įžymus lietuvių poetas, jis yra daug rašęs ir rusų kalba, įgijęs vieno pačių geriausiųjų Rusijos poetų vardą, susilaukęs plataus pripažinimo ir pagarbos. Rūsčiausiais karo metais jis, nesigailėdamas savo sveikatos, laiko ir savo lėšų, globojo lietuvių tremtinius, išblaškytus po plačiąją Maskvą. Ir tai jam vykdavo padaryti dėl jo plačių santykių su rusų visuomene. Tie platūs santykiai pasiliko ir iki šiam laikui. Ir dabar jis turi daug draugų ir simpatijų rusų meno ir mokslo sluoksniuose. Ne mažiau pagarbos randa jisai ir politikos vyrų tarpe. Su jo nuomone skaitosi ir Vakarų Europos didžiųjų valstybių atstovai, – nes joks kitas atstovas taip gerai nepažįsta Rusijos, kaip tas nepaprastas lietuvis. O jisai, savo laiku apkeliavęs visą pasaulį, pažįstąs kaip tėviškę Vakarų Europą, turįs širdingų draugų net Turkijoje, Persijoje, net Japonijoje, mokąs bene aštuoniolika kalbų, visuomet tylus ir rūsčiai susikaupęs, gyvena ir dirba tarytum senųjų laikų išminčius, kiekvieną savo žodį tarytum auksu atsverdamas. O kadangi p. Baltrušaitis lietuvių profesorių delegaciją itin globojo, tai ir rusų širdingumas buvo dar pilnesnis: Jurgio Baltrušaičio vardas Maskvoj daug reiškia“ (Balys Sruoga, „Iš SSRS įspūdžių“, in: *Lietuvos keleivis*, Klaipėda, 1935-07-19, Nr. 164, p. 3).

[9] Balio Sruogos pokalbis su laikraščio *Sovetskoje iskusstvo* korespondentu įvyko 1935-06-21. „Pats interviu buvo išspausdintas po poros dienų (Искусство Литвы и ССРС. – „Советское искусство“, 1935, birželio 23, Nr. 29. – Parašas: *Ц. П.*). Jame atsispindi tiek palankus rašytojo nusiteikimas TSRS atžvilgiu (vien svečio mandagumu jo turbūt negalima paaiškinti), tiek specifinis B. Sruogos požiūris į kai kuriuos lietuvių meno reiškinius (pvz., J. Baltrušaičio vertinimas)“ (Algis Samulionis, „Vieno interviu istorija“, in: *Nemunas*, Kaunas, 1976, Nr. 2, p. 51).
Algis Samulionis, remdamasis Romualdo Juknevičiaus, kuris tuo metu Maskvoje mokėsi režisūros, archyve išlikusiu tekstu, parengė Balio Sruogos Maskvoje duotą interviu: „Maskvoje viešinčios lietuvių kultūros veikėjų delegacijos narys, Kauno universiteto prof. Sruoga pasidalijo su mūsų bendradarbiu kai kuriomis mintimis apie šiuolaikinį lietuvių meną.
– Didžioji mano kartos lietuvių inteligentų dalis, – sako jis, – išaugo, veikiama rusų kultūros. Mes lankėme rusiškas mokyklas, skaitėme žymiųjų rusų rašytojų veikalus, įeidavome į meno pasaulį per rusų dailininkų ir rusų teatralų kūrybą. Užtat nieko nuostabaus, kad mes, tiesiogiai susiję su meno problemomis (p. Sruoga Kauno universitete vadovauja seminarui apie tarybinį teatrą), nuolat domimės ir šiuolaikinių tarybinių menininkų kūriniais. Mane, kaip specialistą teatrologą, žinoma, labiausiai interesuoja teatrinė spauda ir teatrologinė literatūra. Čia aš turiu pasakyti, kad maskviškis žurnalas „Teatr i dramaturgija“ man yra pagrindinis šaltinis ne tik tarybinio teatro praktikai, bet ir jo teorijai pažinti.
Gaila, bet tarybinę literatūrą mes pažįstame geriau negu tarybinį teatrą. Gorkio, Zoščenkos, Vs. Ivanovo, Babelio, Olešos, Fadejevo, Seitulinos ir kitų knygas mes (turiu galvoje manąją meninės inteligentijos kartą) skaitome originalo kalba, kai ką išsiverčiame lietuviškai. Apie tarybinį teatrą to nepasakysi. Išskyrus baletą, deja, nė vienas tarybinis teatras iki šiol Lietuvoje nėra lankęsis, ir platieji mūsų kultūrinės visuomenės sluoksniai tarybinio teatro naujienas priversti sužinoti arba iš spaudos, arba iš kažkelintų lūpų. Antai pas mus kartkartėmis iš Rygos užklysta rusų emigrantų trupė, kurios repertuare būna ir tarybinių autorių pjesių („Svetimas kūdikis“ ir kt.). Tačiau vargu ar galima šį kolektyvą laikyti autentišku tarybinės dramaturgijos interpretatoriumi. […]
Lietuvių menas, kaip ir lietuvių kultūra, gyvuoja jau daug šimtmečių. Tačiau tik 1918 m., kada Spalio revoliucija sudarė sąlygas atsirasti savarankiškai Lietuvos respublikai, pirmąkart per visą tautos istorinę egzistenciją gavome galimybę laisvai plėtoti ir mūsų kultūrą, ir mūsų meną.
Pirmaisiais lietuvių nacionalinio teatro kūrėjais tapo rusų teatrų auklėtiniai. Paminėsiu čia kelis iš jų, pačius žymiausius, vienaip ar kitaip prisidėjusius prie lietuvių teatro meninio likimo. Tai aktorius ir režisierius Vaičkus (buvęs peterburgiškio Aleksandros teatro aktorius), *Sutkus* (buvęs Komisarževskos teatro Maskvoje aktorius), Dauguvietis (buvęs Aleksandros teatro aktorius), Glinskis (buvęs Suvorino teatro aktorius) ir Oleka-Žilinskas (vaidinęs MDT II). Vienas iš jaunų ir talentingų mūsų režisierių Juknevičius dabar mokosi Maskvoje pas didįjį teatrinio meno meistrą – Mejercholdą.
Mūsų literatūra iki tam tikro laipsnio buvo veikiama tarybinės literatūros ir ją atspindėjo. Kaip dar visiškai neseniai Tarybų Sąjungoje, taip ir pas mus vyko, o daugeliu atvejų ir dabar tebevyksta tas pats skaidymasis grupuotėmis, ta pati kova tarp realistinių ir formalistinių krypčių. Stambiausias mūsų rašytojas – novelistas, romanistas, dramaturgas – yra Krėvė-Mickevičius, bet didžiausią literatūrinį-kultūrinį poveikį visai įvairių kartų Lietuvos meninei inteligentijai daro mūsų žymusis poetas Jurgis Baltrušaitis.
Ta pati kova, tik šiek tiek transformuota ir silpnesnė (ji pati mus vis dėlto labiau panaši į kartų kovą), vyksta ir tarp mūsų dailininkų-tapytojų. Žymiausias lietuvių dailininkas Žmuidzinavičius – realistas su tam tikru natūralizmo atspalviu, romantizuotas lietuvių „peredvižnikas“. Įdomūs senosios kartos atstovai taip pat yra dailininkas Varnas ir skulptorius Zikaras, iki dvidešimties metų buvęs samdiniu. Jis – akademinės mokyklos vedlys mūsų dailininkų tarpe. Viduriniosios kartos atstovas Galdikas stipriai veikiamas mūsų amžiaus trečiojo dešimtmečio vokiečių ekspresionistų. Dera taip pat paminėti jaunus dailininkus Jonyną ir Ušinską, kuris darbuojasi ir teatre dekoratyvinės tapybos baruose.
Mūsų meninės kultūros centras – nacionalinis Čiurlionio muziejus, kuriame surinkti visi valstybės įsigyti šio didžiojo lietuvių dailininko paveikslai.
Žinoma, jokia, tegul ir pati išsamiausia, informacija negali duoti kaimyninei draugiškai tautai pilno vaizdo apie autentišką ir tikrą kultūrinį mūsų krašto gyvenimą. Todėl leisiu sau „Sovetskoje iskusstvo“ puslapiuose išreikšti viltį ir tvirtą įsitikinimą, jog artimiausiu metu kultūrinis lietuvių tautos ir gausios Tarybų Sąjungos tautų šeimos suartėjimas taps intensyvesnis ir betarpiškesnis.
Laikas suorganizuoti keletą tarybinių dailininkų parodų Kaune ir lietuvių dailininkų Maskvoje, tarybinių teatrų išvykas į Lietuvą, daugelio kitų abiejų šalių kultūros veikėjų abipuses pažintis.
Ir pagaliau leiskite man karštai ir draugiškai pasveikinti tarybinės literatūros, teatro, dailės ir muzikos meistrus, kurie – ar jie tai žino, ar ne – daro tikrai žymų poveikį tautoms, TSRS kaimynėms“ („Pokalbis su prof. Sruoga“, parengė Algis Samulionis, in: *Nemunas*, Kaunas, 1976, Nr. 2, p. 50–51).

[10] Tadas Petkevičius (1893–1964), teisininkas, diplomatas. 1927–1940 m. Lietuvos universiteto (Vytauto Didžiojo universiteto) dėstytojas. 1931–1940 m. (su pertraukomis) Užsienio reikalų ministerijos darbuotojas, dalyvavo tarptautinėse derybose.

[11] „Atvirukas beveik neįskaitomas. Balys rašo apie priėmimą pas Baltrušaitį. Dėl dalyvavimo toje ekskursijoje mūsų santykiai su Tėvu, pavasarį sunkiai persirgusiu trūkį Mažeikių ligoninėje, pablogėjo. Po tos ligos Klementina ėmė dar labiau prieš Balį intriguoti, įkalbinėjo, kad tas „bolševikas“ jam mirus ją nuskriaus, iš Būgių išvarys, o rezultate, Biržiškų Motinai užtariant, privertė Tėvą ją vesti. Tą vasarą net nevažiavom į Būgius atostogų, apie 10 dienų praleidom Gelgaudiškio dvare. Po to Tėvas dar labiau įsižeidė“ (Vandos Sruogienės pastaba).